Karl von Linné. En lefnadsteckning

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna levnadsteckning, författad av **Isak Fehr** (1850-1929), har digitaliserats i oktober 2011 från University of Chicago av Google Books och anpassats för Projekt Runeberg i november 2013 av Ralph E.

KARL VON LINNÉ EN LEFNADSTECKNING AF ISAK FEHR MED 2 PLANSCHER OCH 36 BILDER I TEXTEN WAHLSTRÖM & WIDSTRAND STOCKHOLM

KARL VON LINNÉ

EN LEFNADSTECKNING

AF

ISAK FEHR

MED 2 PLANSCHER OCH 36 BILDER I TEXTEN

STOCKHOLM 1907
KUNGL. HOFBOKTRYCKERIET. IDUNS TRYCKERI-A.-B.

LINNÉ I LAPPLÄNDSK DRÄKT. MEZZOTINTGRAVYR AF H. KINGSBURY EFTER OLJEMÅLNING AF M. HOFFMAN (1737).LINNÉS BYST BEKRANSAS AF OLYMPISKA GESTALTER. GRAVYR I PUNKTMANÉR AF RIDLEY EFTER OLJEMÅLNING AF RUSSEL OCH OPIE.KARL VON LINNÉ. OLJEMÅLNING AF LORENZ PASCH D. Y. (KOPIA EFTER ALEXANDER ROSLIN). GRAVYR I PUNKTMANÉR AF S. G. OCH J. G. FACIUS. *Originalet i Versailles. Kopian i Linnean Society i London.*

BARNDOMSHEMMET

Potest e casa vir magnus exire. TILL HERR Nils Linnæus, kyrkoherde i Stenbrohults socken vid Möckelns strand, kommo en sommardag vid midten af 1720-talet några goda vänner. De bjödos af honom ut i hans paradis, den vackra trädgården, där de slogo sig ned vid ett litet bord och drucko någraglas öl under lifligt samspråk. Bland annat säger då kyrkoherden: »Ja, det sker alltid: det man har lust för, det har man lycka till.» Dessa ord väckte liflig anklang hos kyrkoherdens son Karl, som alltid var med, när någon gick ut i trädgården. Denne, den äldste sonen, vistades nu under ferierna i hemmet, där mycken oro och bekymmer rådde för hans framtid. Ty i Växiö hade kyrkoherden fått föga hugneliga underrättelser om sonens framsteg i skolans viktigaste ämnen, som förberedde till prästämbetet. Karl hade ock erkänt sin bristande håg härför. Däremot önskade han lifligt »blifva medicus och botanicus och intet annat», men hans goda mor oroades däraf mer än om han »changerat religion». Hans fader syntes, hufvudsakligen af ekonomiska skäl, ställa sig afvog emot sonens önskningar. När nu vännerna

farit sin väg, frågade Karl sin fader, som han åter följt ut till blommorna i trädgården, »om det ägde sin grund, som kära far sade, när herrskapet var här». Far, som alltid var af gladt sinne och skämtsam, frågade, hvad det vore, han sagt. Men Karl önskade klart besked. Så upprepar han faderns ord. Denne svarade då, att det alldeles hade sin riktighet; »*så vida lusten faller på det, som. är godt*», tillade han. Därpå säger Karl: »Ja, min far, så bed mig då aldrig om att bli präst, ty det har jag slätt ingen lust för.» Ännu en invändning gjordes dock: »Du vet dina föräldrars fattiga villkor, och att det studium, du vill utvälja, är mycket kostsamt.» Men Karl tager far på orden och säger: »Äga de orden grund, som min far sagt, så förser väl Gud offret. Får jag lycka, som jag har lust, så fattas ej utvägar för mig». Far svarar med tårfulla ögon och bedröfvadt sinne: »Så gifve dig Gud lycka! Jag skall ej tvinga dig till det, som du ej har lust till.»

KYRKOHERDEN NILS LINNÆUS. SAMTIDA OLJEMÅLNING. *Å Hammarby.*

Så var i Stenbrohults trädgård ändtligen vägevalet afgjordt för Carolus Linnæus genom faderns bifall.

Själf hade han i denna örtagård fått den känsligaste strängen i sitt inre kraftigt anslagen redan i sina yngsta år. Han var nyss fyllda två år, då föräldrarna fingo utbyta det torftiga komministertjället Södra Råshult mot det jämförelsevis välbeställda kyrkoherdebostället Stenbrohult. Om Råshult kunde Linné således ej ha annat än ytterst dunkla erinringar från denna tid. Men som det låg endast ett litet stycke från Stenbrohult, har han väl ofta besökt detta föräldrarnas första lyckliga hem, dit hans fader år 1706 förde sin vackra 17-åriga brud och där han själf var född måndagen kl. 1 på morgonen den 13 (23) maj år 1707. Vid ett besök i hembygden år 1741 har han genom en anteckning i sin Öländska resa vittnat om, hur kärt hanhöll det: »Råshults södra gård hade jag lust att sist se, förr än jag kvitterade (lämnade) denna ort, emedan jag honom sett här i världen allra först.» Besöker man denna gård, skall man finna ganska litet af minnen från Linnés tid. En gammal röd stuga står kvar på sin forna plats men är nästan till oigenkännelighet förändrad. Traditionen är oviss om, i hvilken kammare Linné föddes. Den besökande fäster sig med förkärlek vid den lilla kammaren till vänster om förstugan, ett litet hemtrefligt rum med en gammal grön, rund kakelugn. På dörrkarmen där står inristadt: Innocue vivito, Numen adest (Lef oförvitligt, Gud är när). Stugan låg då som nu i skogsbrynet bland barr- och löfträd med små åkerlyckor omkring. Redan de medeltida namnen Råshult och Stenbrohult uppkalla för fantasien en trakt af små skogsdungar. I en hage invid stugan ligga i ett stenrös några flata stenar med inristningar. Det är kvarlefvor af en Linnégrotta, som komministern i Råshult P. M. Långh anordnat. Han uppsatte ock år 1827 en mycket konstlös minnessten vid landsvägen nära gården; denna är nu borttagen. En ståtlig minnesvård upprestes år 1866 straxt nedanför stugan i skogsbacken. Ett stenkast därifrån går i våra dagar södra stambanan fram, och genom en uthuggning kan den resande ett ögonblick skymta den höga minnesstenen framför den röda stugan, där Carolus Linnæus' med blommor smyckade vagga stod.

KRISTINA BRODERSONIA, LINNÉS MODER. SAMTIDA OLJEMÅLNING. *Å Hammarby.*

Ej heller vid Stenbrohult äro minnena från Linnés tid talrika. Kyrkoarkivet har några anteckningar; i kyrkoboken under rubriken »Anno 1707 födda» står: »den 19 maij döptes Carl Nilsson Linnæus uthi Rååshult». Kyrkan är ny och invigdes af växjöbiskopen Esaias Tegnér år 1833. På östra väggen nära altaret hänger ett vackert porträtt af Linné, skänkt till församlingen omkr. 1830 af professor Tullberg. Prästgården, Linnés barndoms- och ungdomshem, brann ned redan någon tid före faderns död. Den berömda trädgården finnes ej mer. Kyrkoherdebostället är flyttadt ett stycke från sin gamla plats. Men visserligen återfinner man här samma fagra natur, som så helt betagit Linnés känsliga sinne. Åter och åter har han i sina böcker och i sina bref och anteckningar i hänförda och veka ordalag skildrat detta sitt »dulce natale» (sin ljufliga födelsebygd). Här ett exempel: »Stenbrohult är en kyrka, belägen på en af de täckaste orter, som Sverige framalstrat, ty hon ligger vid den ansenliga sjön Möckeln, där han går in med en fjärdedels mils lång vik och lägger sig nedanför vid denna kyrkans fötter. De släta åkerfälten omgifva denna kyrka på alla sidor utom den västra, där Möckeln utsträcker det klaravattnet. Något stycke ifrån visar sig den fagra bokskogen åt söder, Taxås höga berg åt norr och Möcklanäs öfver sjön i väster. Däremot på östra sidan betäckas åkerfälten från norr med barrskogar, från öster och söder med de angenämaste ängar och löffulle träd. Ängarna likna mer de härligaste lundar och blomsterrikaste

trädgårdar än det de själfva äro, så att då man här sitter om sommartiden och hörer gökens samt de andra många särskilda fåglars sång, insekternas pipande och surrande och tillika ser på de lysande och präktigt målade blommor, kan man icke annat än hissna vid Skaparens så präktiga inrättning. Stenbrohults socken är liksom en drottning bland systrarna; hon hafver ock preferensen af rara och sällsamma örter, som på de andra ställen i landet sällan eller aldrig låta sig se, ja, prästgården här tycks vara liksom af Flora själf utsirad. Om något rum uti hela världen kan vara ställdt på angenämare ort, tviflar jag mycket.» — I denna trakt lefde nu Linné hela sin barndom, och här tillbragte han ock de långa ferierna under sina läroår vid skola och gymnasium i stiftsstaden Växjö, som ligger 5 mil från Stenbrohult. Bygden låg dock ej så afsides, som man törhända är böjd att tro. Alldeles förbi Stenbrohults kyrka och prästgård gick den stora landsvägen från Kristianstad till Växjö. Från denna stad fortsatte en stor stråkväg öfver Eksjö, Linköping, Norrköping, Nyköping och Södertälje till Stockholm. Från Kristianstad gick landsväg söder ut till Ystad, där öfverfarten var till Pommern och Tyskland. Diö gästgifvaregård låg blott några kilometer från Stenbrohult; och gästgifvargårdarna spelade på den tiden en mycket stor roll, som prästgårdarna ej sällan fingo öfvertaga; det medförde mycket besvär och omkostnader men tillförde dem många nya underrättelser och intryck. Det oaktadt lefde nog i stort sedt denna bygd som hela vårt land sitt afskilda lif. I prästgården härskade det uråldriga hushållssättet. Gården var ett litet samhälle för sig, som var och måste vara sig själf nog. Nästan allt, som hörde till lifvets nödtorft, alstrades och utarbetades inom gården. Barnen, hvilkas hela värld var hemgården och dess närmaste omnejd, fingo så en intim kännedom i alla hushållets sysslor. Bak och brygd, slakt och ljusstöpning, smide och bygge, spinnrock och väfstol, skomakeri och sömnad följdes af nyfikna ögon, och små ovana händer sträcktes fram för att få vara med och göra nytta. Hade så en slösande natur gjort barnets ögon skarpsynta och minnesgoda och lärlusten omättlig, och fingo dessa lyckliga anlag fritt utveckla sig under kärleksfull uppmuntran, så utgingo ur dessa små samhällen vakna och arbetsdugliga människor.

I detta hem lades hos Linné grunden till den lifsuppfattning, de sympatier och antipatier, de karaktärsdrag, som utmärkte honom. Gammaldags fromhet, sträng disciplin och ordning samt oförtruten flit voro hemmastadda i denna stenbundna småländska bygd och i detta sträfsamma prästhem. Men där afbrötos ock arbetsveckornas släp af de uråldriga glädjeutbrotten under jultidens signade dagar med dess outtömliga förråd på omskiftande förnöjelser, vid de ljusa midsommarnätternas vakor och danser, under höstkvällarnas humleplockning, då sagoförtäljningen florerade i skumrasket vid stockelden.

Man har ständigt framhållit faderns sällsynta entusiasm för blommornas värld, i hvars doft och glans han nästan omedelbart utförde sin förstfödde och där han sedan ledde honom med tändande undervisning, så långt hans lärdom räckte; och man har gjort detta med rätta; menman har mestadels förgätit att accentuera det mångsidiga och starka intryck, som han rönt af hela sitt lilla samhälles ekonomiska gestaltning, där öfverkommandot fördes af hans mor. Den konstförståndige specialistens kännedom inom alla dessa nyss nämnda hushållsgöromål slår läsaren af Linnés böcker med häpnad. Han observerar och antecknar inom alla dessa områden de skiftande sätten och bruken med den allra största noggrannhet och med en förunderlig sakkunskap och enkelhet. Säkert har den icke varit en liknöjd åskådare vid bagarstugans göromål på Stenbrohult, som på sin öländska resa finner angeläget att uppteckna följande (från Boda): »*Äggskålar,* ett slags smått bröd sågs här, som fuller är mycket bekant i Sverige, men utomlands äfven lika sällsynt; det är stort som en skorpa, inunder ihåligt, ofvan kullrigt, till skapnad af glasen på ett byxsäcksur. Detta bakas af mjöl och ägg, utan någon annan tillsats; formerna skäras ut af denna tunna kaka med ett drickesglas, sedermera bestrykas på öfre sidan med smält smör och beströs med strösocker, hvarigenom porerna på öfre sidan igenstoppas och alltså den lilla kakan midt på af värmen i ugnen upphöjes». — Detta är ett litet obetydligt exempel bland de tusende, som kunde uppradas, men det är bevisande nog för hvad nyss nämnts.

RÅSHULTS KOMMINISTERBOSTÄLLE. LITOGRAFI EFTER TECKNING AF A. C. WETTERLING.

Kärare voro dessa hemmets intryck, och därför ha de varaktigare inristats på hans själs tomma tafla, än den nya världsbilden, som i Växjö mötte honom i böcker och läxor på latin och i teologi. Det var någonting alldeles nytt och obekant, som för hans sinnes läggning ägde föga af doft och glans. Han fick aldrig någon riktig lust till dessa

kunskaper, hvilka vid denna tid sutto så godt somensamma i Växjös liksom i de andra läroanstalternas katedrar. Han var och förblef i dessa ämnen öintresserad. Men hvar helst något tangerade den värld, som han lärt sig älska, där lånade lifvets gröna träd åt de gråa böckerna något af sitt behag. Redan som gymnasist läste han outtröttligt de få örteböcker, som han lyckades komma öfver, såsom t. ex. Strängnäslektorn Palmbergs Serta florea eller Svenske örtekrans; och i hans utveckling spela böckerna och biblioteken, hvar helst han kommer, en mycket viktig roll, men ingalunda den viktigaste. Det var nämligen honom beskärdt att blifva något i alla tider sällsynt, en naturens egen lefvande röst och ej ett böckernas eko.

Trots Växjöundervisningens mångåriga försök att af honom som af sina andra alumner bilda ett prästämne, ville Linné ännu vid gymnasietidens slut blifva »medicus och botanicus och intet annat».

Hans utpräglade lust och anlag åt detta håll hade lyckligtvis uppmärksammats i Växjö. Bland de många framstående män, som i stunder af pröfvande svårigheter räckte honom en hjälpande hand, märkes främst till tiden en af hans lärare, provincialmedicus Rothman. Dennes frimodiga uttalande om den unge Linnaei egenartade men lysande begåfning tröstade något den bedröfvade fadern och bidrog väl till det ganska hedrande af-gångsbetyg, med hvilket han på våren 1727 lämnade Växjö gymnasium, trots sin medelmåttighet och väl äfven försumlighet i skolornas då viktigaste studier.

Så efter hans hemkomst denna vår blef det ändtligen fullt och fast beslu-tadt, att han skulle fa följa sin innerliga lust och studera naturvetenskaperna, d. v. s. det kallades på den tiden att studera till läkare. Färden skulle ställas till Lund.

VÄXJÖ. KOPPARSTICK I DAHLBERGS SUECIA.LUND. KOPPARSTICK AF J. FR. MARTIN (1782) EFTER MÅLNING AF ELIAS MARTIN.

GENOM LUND TILL UPPSALA

ÖSTEN 1727 började Linnaeus i Lund sina universitetsstudier. Men här liksom i Växjö voro de studier föga aktade ochdär-för föga drifna, som mest intresserade den unge studenten. Hela medicinska fakulteten bestod af en enda lärare, som saknade alla understöd och tillfällen för anatomisk, botanisk eller kemisk undervisning. Men liksom i Växjö förde honom här hans vänliga öde till den man, som var Lunds yppersta naturvetenskapsman, dr Kilian Stobaeus. Den unge studenten bodde i hans hus, fick tillgång till hans museum af naturalier, »detljufva musaeum Stobaeanum», fick fritt begagna hans utmärkta bibliotek och erhöll äfven enskild undervisning af honom. Han kallar honom ock »sin hulde Stobaeus»,

Innocue vivito, nuraen adest. som älskade honom ej som en discipel utan mer än en son. Här som i Sten-brohult och i Växjö studerade han med förkärlek trädgårdarna, men företog äfven flitigt exkursioner i omnejden, där hans vakna uppfattning fann så mycket, som han ej sett i Småland. Redan här åtföljdes han af åtskilliga exkursions-kamrater, som han undervisade i botanik, och på dessa utflykter samlade han många hittills osedda växter för sitt herbarium, redan nu »hans största nöje».

Sommaren 1728, då han återvände till hemmet, blef det sannolikt genom dr Rothmans påyrkan beslutadt, att han till hösten skulle begifva sig till Uppsala, dit ryktet om de utmärkta professorerna Olof Rudbeck d. y. och Lars Roberg redan lockade den unge studenten.KILIAN ST0BA;US. SAMTIDA OLJEMÅLNING. Tillhör Lunds universitet.

början af september anlände han efter ett par veckors landsvägsresa till Uppsala. Långt borta från hemmet — om man fäster sig vid tidsafståndet vida längre än i våra dagar från Sverige till Amerika —, försedd med ett ringa penninge-belopp, 100 daler silfvermynt, hela hans arfvedel frän det fattiga hemmet —, försatt i en för honom nästan fullkomligt främmande omgifning, behöfde han väl hela sitt unga och lifliga lynnes förhoppningsfullhet för att slå sig igenom. Ty äfven här mötte liknande förhållanden som i Växjö och Lund. Naturvetenskapernas båda berömda representanter i Uppsala, Rudbeck •d. y. och Roberg, voro nu gamla och hade så godt som upphört med sin undervisning. Rudbeck d. y. hade liksom fadern lockats in på Atlantica-tan-kar och sysslade nu med ett arbete, som troddes i omfång, snille och djärfhet skola öfverträffasjälfvaAtlantican. Roberg hade genom ålder

och genom bristande anslag för den medicinska fakulteten

tröttnat vid undervisningen. Båda synas dessutom hafva begagnat sig väl mycket af den lärda republikens brist på en starkt kontrollerande myndighet för att något självsvåldigt ordna sina åligganden efter sitt eget goda behag. »Naturligt är», säger Fries, »att Linnaeus ej försummade att tillgodogöra sig de smulor af undervisning, som bestodos inom den medicinska fakulteten.» På egen hand fick han dock mest söka sig fram sin egen väg. Snart förljufva-des denna genom bekantskap med en

^ o

medicine studiosus fran Ångermanland, Artedi. Deras första möte skildrar Linné sålunda: »Talet föll snart på växter,

stenar och djur. De för mig nya åsikter, som han framställde, och de kunskaper, som han röjde, satte mig i förvåning.» De blefvo nu oskiljaktiga vänner, »ehuru de bägge till statur och sinnelag voro ganska olika, ty Artedi var långväxt, sen, allvarsam, men Linnaeus liten, yr, hastig, kvick (= liflig)». Gemensamt besökte de universitetets bibliotek, där Linnaeus genomgick nästan alla dess böcker i botaniken och den lärde mannen Burseri där förvarade kostliga lefvande örtebok (= herbarium) i 30 stora folianter inbunden. I början af år 1729 begaf han sig till Stockholm för att bevista sex föreläsningar och demonstrationer, »där en anatomia på en upphängd kvinnsperson skedde». Det var Collegium medicum i Stockholm som anordnat denna föreläsningsserie.

Denna resa hade tagit det sista af hans ringa tillgångar, de från hemmet medförda 100 daler silfvermynt och ett stipendium på 10 daler silfvermynt. »Ingen kondition, genom hvilka fattiga ynglingar pläga draga sig fram vid våra akademier, kunde anförtros Linnaeus såsom medicine studiosus, ty att studera medicin denna tid var ingen heder.» Han led nöd. Ur denna frälsades hanSTORGATAN I LUND OMKRING MEDLET AF 17OO-TALET. AKVARELL AF G. SOMMAR. I Uppsala universitets bibliotek. Strax bakom huset med trappgafveln (gamla domkyrkan) låg Stobaei hem, där Linné bodde.

genom en händelse, som visserligen af manga fantasirika biografer blifvit väl mycket utsmyckad, men som utöm allt tvifvel haft en afgörande betydelse för Linnés lif och lifsuppfattning. Innocue vivito, numen adest. Den vakande försynen uppenbarade sig för honom i dr Olof Celsius d. ä:s gestalt i akademiens botaniska trädgård, där Linné var sysselsatt med sina käraste studier. Denne äfven inom botaniken lärde teolog förvånades öfver den unge studentens växt-kännedom och blef honom en faderlig vän; och då han såg hans torftiga belägenhet, gaf han honom rum och mat i sitt hus. Linné fick ock snart ett något större stipendium och kollegianter i botanik, fysiologi och kemi, »att Lin-naeus alltså fick skor och kunde betala den skuld, i hvilken han ställt sig hos sin förre spisvärd». Men Linné fick icke blott sitt lifsuppehälle hos Celsius, utan äfven fri tillgång till hans bibliotek,

»som äfven i botanicis var mycket vackert», så att »Linnaeus fick största tillfället att där perfektionera sig».

De följande åren af Linnés Uppsalatid äro de underbaraste under hela hans lif: 1730—34, då han var 23—27 år. Då bryter hans snille fram, så förvånande och hastigt som i nordens vår blomningen på bar kvist. Ty under dessa år ha alla hans naturstudier och hans redan omfattande boklärdom i hans originella begåfning omsmälts och ordnats till den omfattande och nya öfverblick öfver naturens alster, som gjort honom till sin tids berömdaste naturvetenskapsman. Detta har först tydligt framgått genom Ährlings och Th. Fries' publicerande af Linnés i manuskript bevarade anteckningar från denna tid. Själf kunde han ej fa sina skrifter offentliggjorda förr än senare, 1735—38, under sin vistelse i Holland. Man har därför frestats att till denna tidsperiod förlägga födelsen af hans¿'yS I n f m

m

%NrRl\ f

OLOF RUDBECK D. Y. OLJEMÅLNING AF JOACHIM STRENG (1732). Tillhör Västmanland-Dala nation i Uppsala.

epokgörande idéer. Men numera finna hans egna ord full tilltro: allt hade han conciperat för sig, innan han ännu var 23 år gammal; allt utarbetat, förrän han kom tillbaka till fäderneslandet (Egenhändiga ant. sid. 122). Till bestyrkande af denna uppgift om 23 års ålder må först anföras en annan anteckning af Linné öfver året 1730: Nu användes dagarna på arbete med disciplarna, och nättema på utarbetandet af det nya system och den reformation, som Linnaeus begynt i botaniken. Nu begynte han skrifva sin Bibliotheca Botanica, sina Classes Plantarum, sin Critica Botanica och sina Genera Plantarum, att han ingen minut åsidosatte, så länge han vistades i Uppsala.

Men det märkvärdigaste vittnesbördet om detta år 1730, då Linné fyllde 23 år, är ett i Linnean Society i London förvaradt manuskript, som innehåller

titeln och förordet till Linnés Fundamenta Botanica, hvilket arbete då ännu endast fanns som ett genialiskt utkast i hans fantasi. Förordets märkliga innehåll återgifves här i förkortad form:

Här gifver jag, gunstiga läsare, dig mina första meditationer, huru och på hvad fötter vår förfallna botanik bör ställas, som nu för medelst de flesta botanicorum vårdslöshet är nästan ruinerad, åtminstone förträffligen konfunderad. Jag tror verkligen aldrig, att botaniken kommit på sådant afbräck, om botanici begynt tillförne att skrifva institutiones och dem dagligen raffinerat: men är det icke oförsvarligt, att icke en allt] här till vågat det göra förrän vi. har någon bjudit till, så har han det gjort ef ter botanicorum auktoritet och ej efter naturen eller autopsien (= egna ögons vittnesbörd), ty har han gjort värre och icke bättre. När jag först rannsakade naturen själf och såg henne sträfva mot auktorers mening, aflade jag alla prasjudicier, blef en scepticus och tviflade om allt; då öppnades ögonen, då kunde jag först märka sanningen. Jag vill icke förmoda någon tillräknar mig, att jag vågat uppräkna några stora botanicorum såsom Toumefortii, Rivini. Vaillantii m. fl:s fel, hvars meriter jag tillstår äro stora; hvilket jag sannerligen intet gjort, såsom jag skulle vilja bana mig väg genom deras ruin, quod a me et omni christiano longe absit (= som vare mig och hvarje kristen människa fjärran), utan allenast till att utforska sanningen, som för all auktoritet bör hafva preferensen; ty de lärde männema äro också människor, och en annans ögon äro så klara som deras, ej heller kan en attendera allt. Jag hade nog tänkt premittera mina Nuptias plantarum (= blommornas biläger), uti hvilka jag gifver en fullkommen metod öfver örterna, tagen af sta-mina och stylo (= ståndare och pistill), men som jag hafver några flera observationer af nöden, måste jag vänta till sommaren är förbi, då jag försäkrar, att läsarna i dem skola finna sitt fulla nöje. Strax därpå skall, där Gud gifver hälsan, min Hortus Uplandicus följa — — Gack därför ut, min lilla bok, och submittera dig hela världsens omdöme, i. e. qvot capita, tot sensus (= så många hufvuden, så många meningar). Men jag vill dock säga dig förut nå gra dina fata (=öden) och svårigheter, du må ste undergå. Ty du blifver illa liden hos alla botanici, som något verk utgifvit, emedan jag vet, att din mening är emot deras. Ty förrän flesta delen af dem skulle låta sina scripta för-läggas och sina galna satser revocera, skulle all veritas stiga till Styx och blifva bunden af mörksens kedjor. — — Kommer du till någon, som är intagen af Toumefortii, Raji eller Ri-vini metoder, blifver du hållen för en pärlestic-kare och lämnad med begabberi. — Men gläd dig dock, att du af några blifver upptagen; och vill jag dig försäkra, att med tiden få bo uti Botanices Principum palats, ja ofta blifva deras geheimeråd.

Redan af detta korta utdrag finner tnan, hur skaparglädjens stolthet och trygghet sväller inom honom. Men säkerligen dröjde det mycket längre än hans häftiga håg ens ville drömma om, innan han själf hunnit utarbeta sina snillrika uppslag, och ännu längre dröjde det, innan hån fick tillfälle att framställa dem till hela världens omdöme. Det skedde först, <iå lyckan log med gyllene strålar mot honom i Holland, det lärda och rika.

Våren 1730 fidk han, den unge studenten, det ärofulla uppdraget att vikariera för prof. Rudbeck i den botaniska trädgården. Studenternas »beskedliga anmodan» till honom att skrifva •en växtkatalog, som kunde vara dem en Ariadne-tråd i namnlabyrinten, ville han ej afslå. Han skref flera sådana växt-kataloger under åren 1730 och 1731. I den tredje af dessa, daterad 29 juli 1730, lämnas det första nu kända utkastet till Linnés sexualsystem. Ar 1728 hade Lin-naeus i Acta Lipsiensia läst »en recension af Vaillants traktat de sexu plantarum, hvilket synnerligen smakade honom»; han fann, att ståndare och pistiller icke voro mindre skiljaktiga än krönbladen, och att de voro de essentiellaste delar i blomman. Tanken på dessa organs användbarhet till systematiskt ändamål vaknade därunder hos honom, dock bevisligen ej förr än under året 1729. På våren följande år inlämnade han till

Kongl. Vetenskapssocieteten i Uppsala en »af-handling om växternas biläger och kön, i hvilken de nyare botanisternas menin-

A

i

LARS ROBERG. SAMTIDA OLJEMÅLNING.

/ Uppsala universitets konstsamlingar.

gar och rön granskas». Enligt Societe-tens protokoll upplästes den 25 april 1730 denna medicinae studiosi Caroli Lin-naei dissertatio, »hvarutaf Societeten nogsamt inhämtade auktorens mogna studier och förfarenhet i botanicis och önskade, att bemälta dissertation kunde med trycket utkomma».

På försommaren samma år hade han till sina grunddrag färdigt det system, som bland alla de talrika s. k. artificiella, hvilka blifvit uppställda, genom sin lättfattlighet och användbarhet i praktiken onekligen förtjänar att intaga främsta rummet. Att ett sådant resultat på så kort tid kunde vinnas — och det af en endast 23-årig student — hörer till det nästan oförklarliga. Antalet klasser i denna växtkatalog af år 1730 var emellertid endast 21. Men redan följande år, 1731, skref han en ny Hortus Uplandi-cus, där antalet klasser var 24. Efterytterligare några förändringar framträdde sexualsystemet fullfärdigt i Systema Na-turae, Leiden 1735- (Hortus Uplandicus af Th. Fries. Ups. 1899.)

Sina äldre växtkataloger hade han, ännu trefvande, ordnat än efter Tourne-forts, än en afdelning efter Tourneforts, en efter Rays, och en efter Rivins metod. Nu hade hans trägna trädgårds-studier bland storblommiga tulpaner och liljor för honom uppenbarat växternas kär-lekslif, och han hade i dettas organer funnit »det allra essentiellaste i växten», hvil-ket således borde bestämma ordningen inom växtvärlden. Denna upptäckt förvandlar under Linnés ögon växtvärldens kaos till kosmos. Ty äfven i denna krets härskar samma allsmäktiga kraft, som enligt Dantes ord sätter solen och de andra stjärnorna i rörelse: »L’amor

che muove il sole e 1’altre stelle». »Tan-tus amor florum» står som motto på Hortus Uplandicus, törhända i dubbel betydelse, som vittnesbörd både om hans egen entusiasm för blommorna och om växternas af honom nu »blottade kårlek». »Blommorna äro växternas blottade kärlek, då plantan metamorforseras eller vänder in och ut på sig och visar sitt inre väsende » För hans ande, som anade det lefvande sammanhanget inom allt skapadt, för hans blick, som spanade varelsernas oafbrutna kedja, fördes härigenom detta rike, växtvärlden, närmare naturens främsta rike, djurvärlden. Han hade funnit »den stora analogi, som be-finnes mellan örter och djur, i det de på lika sätt föröka sitt släkte».

Linnés offentliga undervisning som professor Rudbecks vikarie i akademiska trädgården 1730 och 31 var i många afseenden ett événement inom Uppsalas lärda värld. Hans föreläsningar lockade ett flerdubbelt antal åhörare mot det vanliga hos professorerna. Men naturligtvis väcktes ock afunden. Och om äfven

officiella handlingar föga eller intet ha om intriger mot Linné att förtälja, skulle världen varit sig bra olik, om ej hans hastiga framgång skulle uppkallat dessa. Trots det erkännande han erhöll af de få i hans ämnen hemmastadda, fick han återgå till lärjungaskapet, om han ock fortfarande privat utöfvade lärarekallet. Det var under dessa år som hans bana första gången korsades med den berömde läkaren Nils Roséns. Säkert är, att Linné i honom såg förföljaren och af-undsmannen, och säkert är att hans misstanke mot denne, af hans lifliga fantasi till det yttersta uppjagad, ledt honom till våldsamma hämndtankar. Hur han lyckades bemästra dessa, hör till hans inre lifs mysterier. Men våldsam har den kris varit, som han då genomgått. Linné har härom antecknat under rubriken Nemesis: »Allt gick olyckligt för mig, då

jag ärnade hämnas, men ändrade och lämnade allt i Guds händer. Sedan gick allt lyckligt (1734).»

Under denna Uppsalatid vistades han ett och ett halft år i den frejdade professor Olof Rudbeck d. y:s hus som informator och njöt hans förtroende och vänskap. Han fick tillgång till hans rika samlingar och böcker. Den nu ga.mle professorns Lapplandsresa år 1695 fick han genom dennes berättelse och ur dennes samlingar och

teckningar lära känna. En häftig lust att själf uppsöka detta ännu alltjämt så föga tillförlitligt beskrifna land och folk, så olika det öfriga Sverige, grep med underbar makt hans sinne; ty »ingen trakt i världen kunde gifva härligare observationer i alla tre naturens riken» än Lappland. Efter en ganska lång väntan stod han ändtligen, dagen innan han fyllde 25 år, färdig att på den tidens sätt till häst företaga resan så långt landsvägen räckte, för att sedan till fots eller med båt intränga långt in i det mest genom sägner be-IJl'SALA BTAU8 ^ubM< U.. ra*.

UPPSALA. KOPPARSTICK AF FR. AKREL (1770).

kanta området. Vetenskapssocietetens män, hvilka bland sina uppgifter äfven hade att » upplysa fäderneslandets naturalhis-toria och geografi», lämnade allt bistånd de kunde. Det var dock med en synnerlig torftig utrustning och utan någon följeslagare som Linnaeus företog denna sin första stora upptäcktsfärd inom fäderneslandets bygder. Färden var farlig, och hans mor hade ifrigt afrådt den. Någon ovanligt modig man var icke Linné, men hans sangviniska lynne och glödande entusiasm för naturens utforskande kom honom att trotsa alla hinder och gladt möta alla mödor. Mödor och besvär var han aldrig rädd för; »jag har arbetat och sträfvat af all häg, alla krafter och allt sinne», säger han själf på gamla dagar; och en man af större oförtrutenhet i sitt arbete än Linné kan knappt tänkas, sedan den dag då hans varelse genombäfvades af den stora kallelsen att för sin samtid tolka de stora rubrikerna i naturens heliga bok. Före den tiden, i hemmet, Växjö och Lund, hade hans lifliga och känsliga sinne endast mottagit intryck af den omgifvande yttre världen; men

dessa förvarades i ett osvikligt minne och blefvo, man kan säga utan hans förtjänst, hans outtömliga förrådskammare, hvars skatter af hans ande, sedan dess underbara krafter vaknat, alltid infogades på sin rätta plats i det naturens konstrikt ordnade tempel, som hans snille uppreste.

Trots alla afrådanden vek han på sin Lapplandsresa vid Umeå af från landsvägen för att på stigar och uppför de forsfyllda älfvarna vid vårens inbrott i början af juni nå sin längtans mål. Han anlände utan några större äfventyr till Lycksele. Med upptäcktsresandens skärpta blick iakttager och antecknar han allt, som möter honom, och i tafatta men karaktäristiska teckningar förtydligar han sina ord. Människorna, djuren, växterna, jordmånen beskrifver han kort och åskådligt. Och dessa flitiga detaljstudier hindra honom ej att njuta och i känsliga ord återgifva den nordliga naturens skönhet under soliga dagar och dagljusa nätter. Från Lycksele sökte han tränga fram uppför Ume älf och Juktan till fjällen. Men i dessa trakters stora myrar, nu i islossningens dagar ogästvän-ligare än vanligt, höll han på att dukaunder af strapatser och brist på allt. Han var trött på färden, han var för-tviflad. Han lyckades slutligen leta sig tillbaka ur öfversvämningsområdet och återvände till Umeå. Därifrån red han landsvägen utmed kusten till Luleå, där han i början af juli vek af inåt landet och färdades utmed Lule älf öfver Storbacken och uppför Lilla Lule älfs vattenstråkar till Kvikkjokk. Nu hade han kommit till fjällen. Här fann han en orörd natur och ett folk, som lefde i det närmaste samband med denna natur. Han trifdes utomordentligt. Hans natursinne, som länge hufvudsakligen fatt sin tillfredsställelse i trädgårdarnas odlade växter, fann nu en ännu starkare tjusning i studiet af denna ursprungliga värld; han, i hvars själ den nya tidens längtan var lefvande, har litet emellan i starka uttryck prisat detta lyckliga samlif med naturen i en aflägsen bygd långt från människo-lifvets strider och buller. Man kan hos honom tydligt märka 1700-talets nya själsriktning, som vid midten af detta århundrade fick sitt starkaste och vältaligaste uttryck i Rousseaus lidelsefulla trängtan att återfinna naturen.

Med häpnad finner han sig ställd i en alldeles ny omgifning: »När jag kom på sidan af Vallavari (nära Kvikkjokk), tycktes jag föras uti en ny värld, och när jag kom uppå det, visste jag ej, om jag var uti Asien eller Afrika, ty både jordmånen, situationen och alla örterna voro mig obekanta. Jag var kommen på fjällen. Allt omkring mig lågo snöiga berg, jag gick på snön såsom om starkaste vintem. Alla de rara örter jag förr sett och fägnade mig af, gåfvos här såsom uti miniatur, ja dessutom så många, att jag själf fasade och tyckte mig få mer än jag kunde bestyra.» Linnaeus vandrade med tvenne lappar som vägvisare öfver det höga isberget vid riksgränsen och kom ned i en norsk dalgång, som

förde honom till hafvet. Han återvände på en något nordligare led öfver isberget; de vandrande kommo då in i en så tjock dimma, att de icke visste, hvart de skulle vända sig. Själfva lapparna tyckte sig då hafva hårdaste kamp.

Till all lycka funno de slutligen ett renspår, som visade dem vägen.

Här i fjällen lefde Linnaeus nu många dagar på lapparnas nåd och onåd. Han skref och tecknade af allt märkligt: deras sedvanor, kåtor, spel, sjukdomar, matordning, kläder och smycken, deras renar, deras ackjor och skidor, jakt pä björn och varg, fiske, deras språk, deras tideräkning med mycket annat. Betecknande för hans noggranna iakttagelser är t. ex. hans anteckning om det underliga knäppandet i renarnas fötter, då de gå:

När renen går, så knäpper det i foten. Jag undrade därpå och sökte orsaken; då jag frå gade, svarade alla: ty vår Herre har så skapat honom. Jag frågade, huru vår Herre honom skapat, att det knäpper. Sed ad hoc Forbesius nihil (= men härpå hade man intet svar). Jag tog i fotleden, drog, bröt, räckte ut, stötte samman, men ändå hördes intet knäpp: omsider fann jag detta dependera ab ipsis un-gulis, introrsum excavatis ut dum in eo ste-terit, fuerintque expansae ungulae, mox cum pes retrahitur, coincidunt ungulae apicibus et crepi-turam faciunt, qvod manu mea in pede feliciter expertus sum (= bero af självfva klöfvama, som inåt äro urhålkade, så att, då djuret står, äro klöfvama utsträckta, men genast då foten upplyftes, slå klöfvamas spetsar ihop och åstadkomma knäppningen, hvilket jag har lyckats med min hand i foten utröna).

I dessa korta rader upplyses blixt-likt skillnaden mellan två olika tide-hvarfs kraf på naturens utforskande. Forbesius’ förklaring är 1500-och 1600-talets svar på frågan; Linnaeus'rön är 1700-talets.

Dessa Linnaei anteckningar om lapparnas ekonomi, seder och andra märkvärdigheter, som omfattar öfver l/4 af hela hans resejournal, äro säkert de noggrannaste, utförligaste och åskådligaste, som ända fram mot våra dagarTITELPLANSCH TILL LINNÉS FLORA LAPPONICA. KOMPONERAD 1737 AF

M. HOFFMAN.

gjorts om detta egendomliga nomadfolk. Denna äfventyrliga och resultatrika resa gjorde namnet Linnaeus berömdt. Korta redogörelser spriddes icke blott inom Uppsala och Sverige utan nådde äfven utlandet. Sina utförliga dagboksanteckningar fick han aldrig tilfalle att offentliggöra. De kommo efter hans död med hans samlingar till England, där de nu med största pietet förvaras. Först år 1889 utkommo de fullständigt i tryck genom den hängifne Linnéforskaren dr Ährlings försorg.

Isak Fehr, Karl von Linné.

Under den lappska resan hade Lin-naeus hos bergmästar Svanberg på Björknäs nära Kalix fått lära proberkonsten (= mineralanalys). Efter återkomsten till Uppsala undervisade han i denna konst, och det synes som stenriket för en tid varit det främsta föremålet för hans naturstudier. Vid årsskiftet 1733 —34 gjorde han, för att utvidga sina kunskaper häri, en resa till bergslagen och besökte äfven Falu grufva.

Vårterminen 1734 i Uppsala var för honom en missmodets och bitterhetensFALUN. KOPPARSTICK I DAHLBERGS SUECIA.

tid. Hans framtidsutsikter voro mörka. Han förtviflade om någon anställning i Uppsala, där han trodde sig i Rosén ha en mäktig motståndare. Till sina många skrifter kunde han ej finna någon förläggare hvar ken hemma eller i Tyskland. Han insåg, att han måste försöka komma till utlandet för att genom för-värfvande af doktorstiteln vinna förtroende och utkomst. Då fick han från Dalahöfdingen Reuterholm en uppmaning att företaga en naturvetenskaplig resa genom Dalarne och af denna mecenat »ett generöst stipendium» härtill. Han antog med glädje tillbudet; och nu slöt sig till den genom Lapplandsresan berömde Linnaeus ett följe af 7 studenter från Uppsala. De bildade en societet, för hvilken han utgaf stadgar, och åt dess medlemmar fördelade han noga observa-tionsområdena. Så blef resan för honom lätt och behaglig. Reseanteckningarna, som nedskrefvos hvar kväll, innehålla skildringar af allt märkligt hos landet och folket, som deras forskande blickar kunde uppspana. Med fullaste sanning säger han, att man i dessa anteckningar kunde se, hur mycket hemma i landet är obekant och långt mera ännu att uppdaga, hur hvar provins har sin förmån och hur den kan raffineras (= förädlas), hvad otrolig nytta Sverige skulle äga, om alla dess provinser på detta sätt blefvo genomresta, och hur den ena provinsen

står att hjälpa genom den andras bruk. Dock kan Dalaresan i upptäckternas rikedom ingalunda mäta sig med hans ensamma färd i Lappland. Ett intressant stycke i Dalaresan skildrar myrjämstill-verkningen i ofre Dalarne ungefär sålunda:

Man hade här tillfälle att göra sig underrättad om myrjämets preparation och process, som sålunda har sig. När bönderna undersökt hvar malmen finnes i myren, tages den upp med jämskyfflar; den har utseende af gul, brun eller sällan grön mull, klimpar eller flavror, som är den rikaste; denna jämjorden torkas. 1 skogen ha böndema sina blästrar; bälgama eller pustarna dragas antingen af en hjulstock, som ligger i en liten fors, eller trampas af kvinnor. Man fyller ugnen med torr och helt smått sönderhuggen ved, att en hög råge står allt omkring, sätter eld härpå, och då det mesta uppbrunnit, slår några skof-lar malm på elden, sätter bälgama i rörelse, tills myrmalmen nedsmält, åter kastar ugnen öfverfull med dylik ved, som straxt förbrinner, hvilket fortsättes och upprepas i 2 å 21/* öm' me, då smeden med sin tång och stång upptager det i bottnen liggande jämet, som lägges på en sten och med en yxa klyfves nästan i tu, att styckena näppeligen kunna tillsammans hänga, och kallas det vunna järnet en bläst af 1 å 2 lispund (=8'/ikg.). På samma sätt kan en flitig man om dygnet få 10 ä 12 blästar. Denna järngalt eller bläst slås i tu och nedsmältes i smedjehärden, tages upp och hamras ut i stänger eller behaglig form. Häraf göra ock böndema ett extra ordinärt godt stål. —

Denna beskrifning med därtill hörande teckningar har af många skäl sitt stora intresse. Ty smältning af myr-järn har förekommit i vårt land redan under den äldre järnåldern och har ännu i mannaminne på liknande sätt fortgått i de landskap, Jämtland, Härjedalen, Dalarne, Värmland och Småland, som ha godt om sjö- och myrmalmer. I Hede socken i Härjedalen lefde den siste myrjärnsbränna-ren ända in på 1880 talet. Betänker man nu hvilken betydelse tillgång på denna metall har haft i vårt folks liksom i andra folks lif: en helt ny utveckling tog vid, då människan i denna den nyttigaste af alla metaller fick den kraftigaste hjälp vid snart sagdt alla sina tyngsta arbeten i skogen och på åkern — betänker man detta, så skåda vi i dessa flammande masugnar i ödsliga skogar, vid ensliga forsar, kraftiga kulturhärdar, föregångare till våra dagars väldiga järnverk, såsom Domnarfvet vid Dalälfven med sina 2000 arbetare och sitt stads-Iika utseende.

Dalaresan afslutades, där den börjats, i Falun. Där kvardröjde Linnaeus en tid och föreläste med god förtjänst sin proberkonst för bergsmännen. Falun

var vid denna tid en betydande stad, enligt Linnaeus näst Stockholm bland Sveriges städer. På hösten vistades han i Uppsala, där han förberedde sig på sin utländska resa. Den 19 december lämnade han staden. Sitt afsked har han antecknat med följande ord: »Om morgonen kl. 8 valedicerade man Upsala Akademia, vid hvilken den allsmäktige Guden mig så underligen fört, nu med svårighet, nu med nöje; nu uti fattigdom, nu i välmåga; nu i förtal, nu i heder. O, store Gud ske tack.» Han begaf sig först till Falun, där han för-värfvat sig många vänner och där han äfven hade löfte om penningehjälp till resan. »Hela julhelgen gick med största nöje och conversie, så hos högre som sämre, alla dagar var man någonstädes inviterad.» Under denna vistelse i Falun knöt han sin förbindelse med den rike stadsläkaren Morsei dotter Sara Lisa. Dr Moraeus gaf sitt bifall endast på det villkor, att Linnaeus i utlandet förvärf-vade sig medicine-doktorsgraden, som vid denna tid ej utdelades i Sverige.

PENDYL SOM TILLHÖRT LINNÉ. Tillhör professor T. Tullberg i Uppsala.TITELPLANSCH TILL LINNÉS HORTUS CLIFFORTIANUS. KOPPARSTICK AF

JAN WANDELAAR (l738).

TRIUMFERNA I UTLANDET

ÄRDEN till Holland anträdde Linnaeus i början af året 1735. Han dröjer en tid i Stenbro-hult, där han fann sitt kära hem i villervalla; ty hans »käraste och fromma» moder, hvars ordnande hand sammanhållit det hela, saknades nu där; hon hade aflidit redan år 1733. Den 15 april (slutet af april enligt vår almanacka) måste han säga farväl till

Veritas triumphat, licet sero. sin sextioåriga fader, sina fyra syskons och sitt »ljufva natale» Stenbro-hult. Då han reste hemifrån, var vädret härligt, rågen höll på gå upp, björken slå ut sina löf och skogarna klinga som ett

paradis af fåglar. Resan gick öfver Helsingborg till Helsingör. Därifrån for han till Lübeck på fartyget Den resande Tobias. Nu som vid nästan alla hans sjöresor tillstötte allehanda motigheter.KOPPARSTICK AF N. DUPUIS EFTER TECKNING AF JAN WANDELAAR.

Han, som var född och uppfostrad ini landet, hyste en stor förskräckelse för hafvet. Och det visade honom också oftast en bister uppsyn. Om denna skräck berodde därpå, att han var så obekant med hafvet, eller härledde sig af en från barndomen inpräntad räddhåga för hembygdens små vatten, Möc-keln och Helgaån, är ej så godt att säga, men säkerligen ringde den tidens rim i hans öron: »Nissa och Laga ta många af daga, Helgeå tar så mycket som bägge två.» Emellertid kom han välbehållen till Llibeck. Nästa station på vä-

gen var Hamburg, där han besökte naturvetenskapsmännen, de vackra trädgårdarna, samlingarna och biblioteken. Här beség han också en vidtberömd uppstoppad drake eller hydra med 7 hufvuden och halsar. Linnaeus upptäckte bedrägeriet. Han utropar: »O store Gud, som aldrig satte mer än en ren tanke i en af dig skapad kropp!» På ett hamburgskt fartyg eller »couffert» for han för en dukat till Amsterdam; därifrån nästan omedelbart till den lilla universitetsstaden Harderwijk i Gelderland, där han under några veckors vistelse »noga och allvar-ligt» examinerades af de lärda holländska professorerna och för den medicinska doktorsvärdighetens erhållande »med själsnärvaro och synnerlig fyndighet» försvarade sin latinska afhandling: Ny hypotes om lerblandade vatten i Sverige som orsak till frossfebrar.

Det hade varit hans mening att göra vistelsen i utlandet ganska kort, men den kom att vara i något mer än tre år. Efter doktorsgradens förvärf-vande i Harderwijk begaf han sig till Amsterdam, den rika och mäktiga handelsstaden, till Leyden, det världsberömda lärosätet, och till Hartecamp, med den yppersta trädgården i de präktiga trädgårdarnas land. Hvart han kom, omfattades han med beundran och vänskap både af vetenskapens och rikedomens stormän, en Boerhaave och en Clifford; och han fick så här de yppersta tillfällen att utarbeta och utgifva nästan alla de arbeten, som under hans Upsalatid sett dagen i genialiska utkast. Här funno »hans nya, för den tiden djärfva, nästan revolutionära vetenskapliga åsikter» (Th. Fries) liflig anklang. Redan i dec. 1735 utkom i Leyden hans Systema naturae, 121/3 sida i folio, detta arbete, som blifvit kalladt »Naturforskarnas gyllene bok». Följande år utkommo hans Fundamenta botánica och Bibliotheca botánica i Amsterdam. Nu erhöll han anbud af den rike Clifford att ställa i ordning och beskrifva hans stora trädgård i Hartecamp (mellan Leyden och Haarlem) samt hans makalösa samlingar från alla världens delar. Genom holländarnas vidsträckta sjöfart och handel samt ägarens rikedom och inflytande som direktör för det ostindiska kompaniet hade hit införts södra Europas, Asiens, Afrikas och Amerikas växter samt sällsynta däggdjur och fåglar; här hade han ock samlat en mängd herbarier och ett förträffligt botaniskt bibliotek. »Alltså blifver Linnaeus hos Clifford, där

han får lefva som en prins, far den största trädgård under sin inspektion, far förskrifva alla örter, som saknas i trädgården, och köpa de böcker, som fattas i biblioteket; ty var ock nu tillfälle för Linnaeus att arbeta i botaniken, då han hade alla de tillfällen, som önskas kunna. Han arbetar ock därpå både dag och natt.» Det är hans egna ord. Sin förtjusning öf-ver sin lyckliga lott, då han, den fattige svensken, såg alla sina önskningar och drömmar vida öfverträffas af verklighetens rikedom, har han på många ställen skildrat. Nu kunde han säga till den närvarande stunden: Dröj kvar, du är så skön. Han uppgick helt och hållet i sin kärleks föremål, sina botaniska forskningar, glömmande fosterland och vänner, framfarna och kommande sorger. Här lefver han sina »oskyldigaste år», d. v. s. han far helt hängifva sig åt naturens utforskande, utan bekymmer, utan afund, med segervisshetens jubel i sin själ. Hans arbetskrafter äro outtömliga. Skrift efter skrift utkommer, såsom Flora lapponica och Genera plantarum. Han kan hjälpa sin studiekamrat från Uppsala, Artedi, som han oförmodadt träffade i Leyden i ut-blottadt tillstånd; och då denne genom ett olycksfall ryckes bort, förmår Linnaeus Clifford att inlösa Artedis Ichthyo-logia, hvilket manuskript Linnaeus sedan bringar i ordning. På Ciiffords bekostnad företager han en resa till England, där han stiftar bekantskap med Englands trädgårdar och lärda. Han får anbud att på holländska republikens bekostnad företaga långväga resor till dess kolonier och därefter få professors fullmakt. Men Linnaeus stannar kvar i Hartecamp och »griper sig an med det stora verket Hortus Cliffortianus, och det samma icke allenast utarbetar och skrifver, utan ock igenomser själfva korrekturerna, och allt detta inom tre fjärdedels år (1737), hvilket en annan icke skulle göra*

KARL VON LINNÉ. PORTRÄTTET EFTER ROSLIN. ALLEGORISK INFATTNING AF F. BARTOLOZZI. GRAVYR I PUNKT-MANÉR AF HENRY MEYER.*^4"‘

' ,g.l 4* :

pa flera åf; pch dessutom, under det han

••Utarbstan: iHortum Cliffortianum, då han . •• .*•••••

var trött af detta arbete, förlustar han sig med Critica botanica, den han trycker i Leyden. Men af allt detta arbete blef han ock så utmärglad vid hösten af året, att han icke mer kunde tåla holländska luften, ehuru han lefde i allt det välstånd, som en dödlig önska kunde ; ty han reste in till Leyden att höra Boer-haave, när han behagade, fick åka på Amsterdams gator med 2 par hästar, fick vara i Amsterdam, då han behagade, och fick vara på Hartecamp i den sköna trädgården, när honom lyste, och hade där all uppvaktning af kock och betjänter, och kunde alltid mottaga dem, som gjorde besök, med all högtidlig välfäg-nad». Men trots alla Cliffords glänsande anbud lämnade han Hartecamp efter väl-förrättadt arbete, ty »han längtade hem, och holländska klimatet är inte för en svensk länge hälsosamt».

Innan han begaf sig till hemlandet, ville han dock besöka Paris. Men han lät sig hejdas på resan redan i Leyden. Prof. van Royen förmår honom att stanna där för att ställa i ordning akademi-trädgården och hjälpa till med att utarbeta dess beskrifning. Han får demonstrera för honom sina Fundamenta botanica, »hvarige-nom Linnaei principer kommo publice vid en så lyster akademi att propageras (=spridas) och de Linnaei namn, som han gif-vit i Horto Cliffortiano och andra sina skrifter, kommo att antagas vid en så namnkunnig trädgård». Under denna tid hjälpte han ock sin intime vän D:r Gronovius med hans Flora virginica, hvilken kom ut nästan samtidigt med Hortus Leijdensis som bägge antagit Linnaei namn och principer. »Men att nätterna icke måtte gå

fruktlösa förbi, utgaf Linnaeus här sina Classes plantarum och sin aflidne kamrat Petri Artedii Ichthyologia i 5 delar tillika med Corollarium generum och Methodum sexualem.»

Under detta Linnaei vistande i Leyden insjuknade i sin helsot Boerhaave. »Linnaeus var den ende, som fick komma in att kyssa sin store informators hand med ett bedröfligt vale (afsked), då den svage gubben hade ännu så mycket krafter i sin hand, att han förde Linnaei hand till sin mun och kysste henne tillbakas, sågandes: Jag har lefvat min tid och mina år samt gjort hvad jag förmått och kunnat. Gud bevare dig, för hvilken allt detta återstår. Det världen af mig äskat, har hon fatt, men hon äskar långt mera ändå af dig. Farväl, min käre Linnaeus.» Den döende stormannen invigde med dessa högtidliga ord- sin beundrade lärjunge till hans stora värf.

Med de mest berömmande rekommendationer af sina lärda vänner i Holland begaf Linnaeus sig till Paris från Leyden, där han hade haft det nöjet att som lärjunge höra sina egna principia och fundamenta vid en så stor akademi offentligt föreläsas, då studenterna visade hvarandra den, som uppbyggt denna lärobyggnaden. I Paris och Versailles besåg han trädgårdarna, museerna, herbarierna och biblioteken och umgicks på förtrolig fot med Frankrikes berömdaste botanister. Efter en tids vistelse i Frankrike for han från Rouen hem och landstiger i Helsingborg, besöker sin åldrige fader i Stenbrohult och begifver sig därifrån till sin käresta i Falun. Så reser han till Stockholm »att där söka sin vidare fortun».STOCKHOLM (1768). KOPPARSTICK AF ÅRRE.

I STOCKHOLM

Uv Linnaeus i september 1738 anlände till Stockholm, fann han sig där en främling. Han tänkte söka sin utkomst som praktiserande läkare; men ingen vågade det året »anförtro sitt kära lif i en oförsökt doktors händer ja, icke en gång sin hund». Ställningen syntes honom nästan förtviflad, och med grämelse jämförde han sina triumfer i utlandet med motighe-tema i sitt eget fädernesland. »Om Linnaeus nu icke varit kär, hade han ofelbart åter utrest och lämnat Sverige.» Dock — hans ihärdighet och uppfinningsrikhet och käckhet förnekade sig ej heller nu. Hur han gick till väga upplyser en af hans egenhändiga anteckningar: Sedan Lin-

naeus såg, att han på intet sätt kunde fa någon praxis medica, begynte han frekventera de allmännaste spiskvarteren, hvarest han såg de unga kavaljerer, som blifvit blesserade in castris Veneris, sitta abstemios

(afhållsamma), då han tillstyrker dem att vara vid godt mod och att dricka ett kvarter renskt vin med försäkran, att han ville dem kurera inom 14 dagar, då ändtligen tvenne, som frukt-

Numquam otiosus. löst medicinerat, vågade sitt lif uti hans händer, och dem han straxt kurerade; hvarefter han inom en månads tid fick under sin kur den mesta ungdomen. Härigenom begynte hans kredit stiga under de då gängse koppor och frossor, så att han redan i mars månad 1739 fått den ansenligaste praktiken». Detta lilla stycke är äfven i kulturhistoriskt afseende mycket intressant och en god sidobild till Dalins samtida satirer öfver den förnäma ungdomens lif i Stockholm.

Under sin första tid i Stockholm blef Linnaeus bekant med kapten Triewald, som meddelade honom sina tankar om inrättandet i hufvudstaden af en svensk vetenskapsakademi. Genom honom blef Linnaeus ock bekant med Anders v. Höp-ken och Jonas Alström, hvilka fyra jämte två andra i maj månad detta år 1739 grundade Vetenskapsakademien, till hvars första praeses lotten utser Linnaeus.

Vid samma tid blef han kallad till den lysande ädlingen K. G. Tessin, nu Sveriges mäktigaste man samt konsternas och vetenskapernas mest upplyste och frikostige befrämjare. Genom dennesEU’ huru de sig sammanpara;

Så fick I lust att göra rön,

Om ock uti ert eget kön En dylik eld skull fintlig vara.

Naturen, som Er möda såg,

Med hvad begär och särdels håg Uti dess rike I arbetat,

Hon har nu för Er trägna svett

Till vedergällning Eder gett

Den skönsta blomma, som hon vetat.

Men själf skull 1 den söka opp,

Ty reste I med mycket hopp Att lyda åt naturens vilja;

I reste därför hit och dit,

I fant ock, sen I sökt med flit,

I Falun en monandrisk lilja.

SARA ELISABETH MOR/EA, LINNÉS HUSTRU.

SAMTIDA PASTELLMÅLNING. Tillhör professor T. Tullberg i Uppsala.

starka inflytande hos det nu härskande hattpartiet fick han ett rikligt anslag för naturvetenskapliga föreläsningar på rid-darhuset och utnämndes äfven till am-miralitetsmedicus. Så hade åter en gång plötsligt hans bana ljusnat genom hans egen personliga duglighet och genom en snillrik mans gunst. Så kunde han »få äga sin länge efterlängtade brud, Sara Elisabeth Moraea». Bröllopet stod i juli på svärföräldrarnas gård Sveden nära Falun. Brudparet uppvaktades på sin bröllopsdag med i Uppsala tryckta verser, som äro lustiga nog:

Herr Doktor, 1 som möda haft Att söka örters halt och kraft,

Så att I hvar sin maka gifvit;

Förlåt, om jag mig frihet tar,

Och säger, det I själfver har Af eder lära smittad blifvit.

Hur länge I ock hölt uppå Att örtrens kärlek veta fä

De nygifta begifva sig till Stockholm, där Linnaeus fortsätter med sina trägna sysslor. I vetenskapsakademien nedlägger han i september sitt presidium med ett tal om märkvärdigheterna uti insekterna, »då han icke kunde

tala utan att tala om något». Under åren 1740 och 41 sökte han professur i Uppsala, först efter prof. Rudbeck, hvilken plats Rosén erhåller, men så efter prof. Roberg. Allehanda omsvep uttänkas i Uppsala, och han blir föremål för klander och nedsättande af sin medtäflare d:r Wallerius, men blir dock våren 1741 utnämnd till Robergs efterträdare. Så hade han nått sitt önskemål Sommaren tillbringar han på Öland och Gotland, dit han rest på riksdagens anmodan och bekostnad för att utforska dessa öars ekonomiska nyttigheter. Med 5 följeslagare fullbordade han denna sin tredje stora svenska resa. Samvetsgrant fullgjorde han det gifna uppdraget att noga söka efter porslinsjord, färg- och medicinalväxter m. m. men framför allt har hans håg drifvit honom att fullgöra instruktionens fjärde punkt, att underrätta sig om hvad som hörer till historiam naturalem patrim, såsom allehanda träd och växter, djur, fåglar, kräk etcKARL LINN.EUS. OLJEMÅLNING AF J. H. SCHEFFEL (1739). Å Hammarby.

Han har själf utgifvit sin resebok år 1745. Den erbjuder än i dag det största intresse. Genom denna resebeskrifning, som«han själf kallar förstlingen af sina svenska skrifter och som också är hans första större tryckta skrift på svenska, har han lagt grunden till en alldeles ny art af reseskildringar, i hvilken han redan under sin lifstid skulle få många efterföljare, men ingen som kunde täfla med honom hvarken i grundlighet eller mångsidighet eller i den stämningsrika, enkla och originella stilen. Af den gamla ortbeskrifningen, som begagnade det latinska språket och hufvudsakligen innehåller historiska, antikvariska, genealogiska och språkliga anteckningar och funderingar, finnes ej mycket kvar. Visserligen använder han latinet flitigt vid sina botaniska, zoologiska och mineralogiska beskrifningar, »dels»,säger han, »för korthetens skull, dels att man ej har ter-

minis artis (= tekniska termer) stadfästade på svenska språket, men förnämligast att utländingar kunna nyttja verket och därigenom ledas att fa åhåga till att se, hvad det öfriga vore, hälst ingen svensk lär mycket bemöda sig om dessa beskrifningar, om han ej själf är studerad»; och visserligen har han anmärkt på denna resa antikviteter och runstenar, men endast »kort, där jag dem sett», och »då denna vetenskap intet är min, må alltså mina läsare ej någonsin taga dessa afskrifter annorledes än som jag dem gifver, nämligen som ett hastverk och vedermäle». Hans intresse ligger åt ett helt annat håll: hur landet är upp-byggdt skildrar han och dess jordmån, dess karaktäriserande växt- och djurvärld och båda dessas egendomliga och sällsynta arter, det folk, som där lefver och arbetar i nära samhörighet och stort beroende af hela sin omgifning, som äfven påSVEDEN.

dess föreställningsvärld trycker sin tydliga stämpel; det är detta som han troget och först af alla svenska reseskildrare återger, det är träffande och lifliga bilder af svensk natur och svenskt allmoge-

lif, här och där liksom genomskimrade af hans sympatiska temperament.

Kort efter återkomsten till Stockholm flyttade han till Uppsala för att där tillträda sin professur.

SPEGEL I SILFVERRAM, SOM TILLHÖRT LINNÉ. Tillhör professor T. Tullberg i Uppsala.KARL VON LINNÉ. MEDALJONG I WEDGWOOD-PORSLIN EFTER VAXPOUSSERING^ AF C. FR. INLANDER (i773)- Tillhör grosshandlaren Emil Österlind i Stockholm.

Originalet å Hammarby.

DEN LÅNGA ARBETSDAGEN I UPPSALA

ÖSTEN 1741 flyttade Linné till Eppsala, som nästan oaf-brutet under 37 år blef skådeplatsen för hans verksamhet. Nu hade han fatt den fördelaktiga och hederliga tjänst, som han mest i världen önskade sig. Och med brinnande håg för sin vetenskap har han här utfört ett ofantligt arbete. Man har rätt att berömma sig af sin flit. Linné vittnar själf, att ingen före honom har

Famam extendere factis. drifvit med mera nit sin profession och haft flera auditores. Han använde noga sin tid: om sommaren steg han upp kl. 3 och gick till sängs kl. 10, om vintern var hans arbetsdag från kl. 7 på morgonen till kl. 9 om aftonen. Men när något arbete hastade eller någon rik samling af nya naturföremål kommit honom till handa, använde han äfven många af nattens timmar. Den entusiastiska ifver, med hvilken han arbetade,LINNÉS BOSTAD I UPPSALA.

så att han under sina naturstudier förgät allt annat, skadade ofta hans hälsa. Dessa öfverdrifter i arbete följdes af sjukdomsutbrott, så att man kan genom att följa dessa kraftöfveransträngningstider i den starkt ökade produktionen, såsom under hans senare studieår i Uppsala, året 1737 i Holland, flera tillfällen under hans professorstid, förklara de perioder af andlig och kroppslig afmattning, som många gånger hemsökte honom. Under hans yngre år visade de sig mest i en nedslagenhet och misstro, som så starkt kontrasterade med den jublande lifslust, som tillhörde hans ljusa väsen; då han blef äldre, tillstötte efter dessa öfveran-strängningar djupare missmod och svåra sjukdomar, som flera gånger förde honom till grafvens brädd. Men hans spänstiga själ och kropp öfvervann snart sjukdomen, och en gång återgaf honom nytt arbete med en efterlängtad samling af växter hans lifskraft. Hans långsamma borttynande under hans sista år var resultatet af den långa arbetsdagens oupphörliga

ansträngningar. Han var fullständigt utsläpad och utsliten. — Det är detta de sista årens sorgliga tillstånd, som han själf tecknar i följande ord: »Linnaeus

haltar, kan knappt gå, talar oredigt, kan knappt skrifva.»

Redan året efter sin utnämning fick han byta professur med Rosén; och så fingo de hvardera de ämnen, som de voro bäst hemmastadda i. Linné blef professor i medicin och botanik. Hans ifri-gaste sträfvan blef genast att åter upprätta den gamla akademiska trädgården ur dess lägervall. Under Linnés tid blef den ock en af de berömdaste i Europa; den blef af den största betydelse både för hans undervisning och för hans vetenskapliga studier. För Öfrigt upptogs hans tid af offentliga föreläsningar i medicin och botanik. Vid de förra hade han flera åhörare än någon annan professor. Därtill bidrog väl i främsta rummet den tidsriktning, som under 1740- och i75°" talet i Sverige härskade. Det var naturvetenskapernas gyllene tidsålder. In-NaruA 1707 Mai A3

KOPPARSTICK AF AUGUSTIN EHRENSVÄRD (1740).

gen sjunger, då ingen hörer.

Men det var Linnés stora lycka, af honom väl insedd, att tiden gärna lyssnade till de nya naturvetenskapliga rönen. Men därtill bidrog ock i hög grad den utomordentliga tjusning, som låg i Linnés föredrag.

»Han målade lifligt och kvickt, hänryckte sina åhörare och underhöll en slags förundran»

(Häck).

Men de offentliga föreläsningarna, som höllos kl. 10 f. m. å Gustavianum, vanligen i dess större lärosal, voro blott en ringa del af hans akademiska lärareverksamhet. Dit hörde ock hans privata föreläsningar och de herbationer (= exkursioner), som han flitigt sommartiden anordnade under sin långa professorstid. Genom många förtjusta skildringar äro dessa dagslånga vetenskapliga ströftåg till Uppsalas omnejder kända, då Linné i festligt tåg med talrika lärjungar och främlingar, som af ryktet lockats med, tog naturens alla tre riken i besittning, i det han tolkade dess hemligheter, nyttigheter och skönheter. När skaran återkom till Uppsala, följde den med blomster i hattarna samt med pukor och valthorn sin anförare genom hela staden till hans bostad i den akademiska trädgården, där den hälsade honom med vivat-rop. Det var en hyllning åt det nya Sveriges segerrike triumfator, som kom tillbaka från lyckliga upptäcktsfärder och sina utan eld och svärd eröfrade riken.

Två gånger under sin professorstid begaf han sig ut på några sommarmånaders upptäcktsresor, till Västergötland och till Skåne. Dessa, hans fjärde och

femte stora svenska resor, voro herbationer i större skala. De rön och erfarenheter, han under dessa samlade, har han upptecknat och själf utgifvit i två innehållsrika böcker, Västgötaresan och Skånska resan. Hans af naturens ideliga betraktande och oupphörliga studier till det yttersta skärpta och förfinade uppmärksamhet uppspårar allt; och hans ordnande ande för tillsamman och åtskiljer samt finner före och efter, orsak och verkan i den natur, hvars företeelsers oafbrutna kedja han söker. Och där ej ännu den nödvändigaBOTANISKA TRÄDGÅRDEN I UPPSALA. T. H. LINNÉS BOSTAD. KOPPARSTICK EFTF.R

TECKNING AF J. G. HALLMAN (1745).

forskningen föregått, där framkastar han hypoteser, som vittna om att hans anande snille var på riktiga vägar. Men under dessa vetenskapliga undersökningar har han icke ett ögonblick bortsett från eller ej tillbörligt uppskattat de praktiska uppgifter, för hvilkas uträttande han med statsmedel och på hög befallning företagit dessa resor. Det var ett storartadt patriotiskt arbete han hade för sig. De svenska skogarna, de svenska bergfyndigheterna, den svenska åkern sköttes traditionellt, så som de skötts af släktled efter släktled; nu skulle den nya vetenskapen lära nya och förnuftigare metoder; Linné var öfvertygad, att ekonomien aldrig skulle komma i sitt rätta flor, om den ej lärde sig följa naturens ekonomi, d. v. s. blef tillämpad naturvetenskap. Det var denna stora följdrika tanke inom tiden, hvars mångkunnigaste och mest entusiastiske målsman i Sverige Linné var.

Men Linnés akademiska lärareverksamhet hade, utom de offentliga föreläsningarna och de privata, en icke mindre

betydande uppgift i den undervisning, som han meddelade åt sina yppersta lärjungar, den trängsta och honom käraste kretsen. Det ansåg Linné vara en hufvudsak för hvarje lärare att upptäcka de lärjungar, som naturen hade ämnat till vissa studier. »Det är docentium gö-romål», skrifver han, »att framför andra underhjälpa så sällsynta genier, ty om den, som blifvit född till någon vetenskap, i rättan tid hålles under armarna, stiger han merendels högre än hundra andra och varder ett ljus för fäderneslandet, om ej för hela världen.» Han skilde i alla tider skarpt mellan naturforskare af Guds nåde och endast inlärde, mellan original och kopia; och där han upptäckte några af dessa äkta ämnen till naturforskare, där sparade han hvarken möda eller sympati eller penningar. De kanske mest talande exempel härpå äro Löfling och Hasselqvist, som genom hans försorg inlärdes och utrustades till vidsträckta resor. Båda hvar i sin stad uträttade allt det myckna, han af dem väntat, båda stupade undersitt arbete,KARL LINNAIUS. TECKNING AF J. E. REHN (1747). Tillhör grefvinnan Hochschild f ödd Piper.

och båda fingo genom Linnés trofasta omvårdnad sina lifsverk och sitt minne hedrade och bevarade till eftervärlden. Det är gripande ord Linné skrifver i inledningen till Löflings Spanska resa, som han år 1758 utgaf: »Aldrig har botaniken med något dödsfall mera förlorat, och aldrig lärda världen genom någon olycka kunnat mista mer. Jag smickrar intet; ty det är visst, att ännu aldrig så grundad och uppmärksam botanist satt sin fot på utländsk botten, ej heller någon Isak Fchr, Karl von Linne.

resande ännu haft tillfälle att göra så stora upptäckningar som vår Löfling. — Ingen tidning har varit mig bedröfligare än att hafva mistat min käraste och bästa dis-cipel, just då jag som mest genom hans flit tänkte rikta vetenskapen. Med Försynens beslut måste vi dödelige vara nöjda; men aldrig kan jag förgäta min Löfling. Det har varit mitt nöje att skrapa tillsamman de fa lämningar, jag kunnat öfverkomma, i mening att genom deras utgifvande rädda hans namnAcAII1.*IIKJIA HoTAX IM14 .

BOTANISKA TRÄDGÅRDEN I UPPSALA PÅ LINNÉS TID. KOPPARSTICK AF

FREDRIK AKREL.

ifrån den glupska tiden. — Det är ganska litet, men tillräckligt att öfvertyga en kunnig läsare om hans skicklighet. — Med ett ord, då den tärande tiden brände Löflings lik, utkrafsade jag dessa skärf-vor och gömde dem i denna pappers-ask med utanskrift: Löjling uppoffrade sig för Flora och dess älskare. De sakna honom.»

Till denna trängre kretsen af lärjungar kunna också räknas de många ut-ländingar, som, lockade af Linnés ryktbarhet, sökte hans undervisning. Några af dessa voro ifriga naturforskare, med hvilka han gärna samtalade och hvilkahan meddelade sitt vetandes djupaste skatter; ty »Linné hade liksom de gamle vise, äfven sin esoteriska undervisning. För några få förtroliga lärjungar öppnade han det innersta af sin helgedom och uppenbarade det djupaste af sin lära. Under ferierna drog han sig tillbaka på sitt ensliga Hammarby, botanikens Tus-culum. Där stördes hans ensliga studier blott af långväga främlingar, hvilka kom-mo att öfverbringa honom den allmänna gärden af Europas beundran. Några fa förtroliga ynglingar flyttade med honom på landet, hyrde sig in i de närliggande bondgårdarna och emottogo af den vise upplysningar öfver alla de ämnen, som

de icke på något annat ställe på jorden kunde erhålla utredda. Det var här, endast här, som han höll sina

föreläsningar öfver naturliga systemet, för hvilket hela den öfriga skaran ej var mogen» (C. Agardh). Andra främlingar, som rikedomen tillåtit denna lyx att taga lektioner i den aflägsna lilla svenska universitetsstaden af tidens berömdaste naturforskare eller hvilka nyfikenheten fört dit, ägnade han sin omsorg för riklig betalning och af glädje öfver den ära, som vederfors honom och lärosätet genom dessa långväga besök.

Som professor var han ock medlem af det akademiska konsistoriet, hvars mångfaldiga göromål upptogo mycket af hans tid. Samvetsgrant har han infunnit sig vid dess sammankomster och ifrigt har han deltagit i de öfverlägg-ningar, som berörde de saker, som närmast tillhörde honom att bevaka, eller då frågor förekommo om undervisningens ändamålsenliga anordning eller rörande de vetenskaper, hvilkas främste målsman han var vid universitetet. Därom bära konsistoriets protokoller otvetydiga vittnesbörd. Och i så fall är den beskyllningen osann, att han varit en trög konsistoriegångare. Men det torde ej vara tvifvel underkastadt, att han hadeKARL LINN/EUS. OLJEMÅLNING AF J. H. SCHEFFEL (1755)- Å Hammarby.

mycket liten håg och intresse för de tusen små förtretliga saker, som där ofta förekommo och i denna partiernas och intrigernas tid ledde till långvariga tvister. Sannolikt har hans lifliga lynne hindrat honom från att ens under dessa sitta »som en snarkande tolfman i nämnden». Men han, som saknade allt intresse, ja var rädd för alla politiska och teologiska strider, har, då sådana förekommo, varit andligen frånvarande. Och så bör man väl fatta Linnés egen anteckning: »Konsistorium var ej hans nöje eller göromål, ty han var till annat nämnd, annat tänkte på, än sådana saker, som där afgöras.»

Tre gånger måste han uppbära rektorsämbetet Att det gick så bra för

honom, särskildt i förhållande till den i dessa tider ofta bråkiga studentvärlden, har han själf, och säkerligen med rätta, ansett bero på den tillgifvenhet, med hvilken studenterna omfattade honom. Framför allt gäller det om hans sista rektorat 1772; ty »aldrig så tyst hade man tillförene hört någon termin». Mest bekant har hans rektorat blifvit genom de tal, som han under dessa måste offentligen hålla. Det som han höll vid sitt sista rektorats nedläggande slog så an, att samtliga nationers kuratorer an-höllo å sina landsmäns vägnar att få trycka det, helst i öfversättning till modersmålet. Talet handlar om Deliciae naturae eller naturens behagligheter. I det exemplar af detsamma, som tillhörLINNÉS SKRIFPUI.PET OCH SKRIFSTOL. Tillhöra professor T. Tullberg i Uppsala.

Strängnäs-biblioteket, står uppgifvet antalet exemplar, som hvarje nation antecknat sig för. Det sammanlagda antalet uppgår till 478, en siffra hvilken nog tydligt betygar den förtjusning, som talet väckte. Linné själf skrifver: »En så

ovanlig heder, som intygade herrar studerandes besynnerliga afifektion för mig, gjorde, att jag hvarken kunde eller borde det afslå, ehuru jag själf nogsamt såg ett hastverk, opoleradt uppsatt under några mina opassliga dagar före rekto-ratets afläggande.»

Men det märkligaste talet torde vara det, som han höll under sitt rektorat år 1759 i närvaro af konung Adolf Fredrik, drottning Lovisa Ulrika och kronprins Gustaf. Sin egen och den gryende upplysningens åskådning i Sverige har han aldrig klarare och modigare uttalat än

i detta tal, som också är ett ypperligt exempel på hans vältalighet. Några citat ur talet kunna lämna en föreställning om dess tankegång och originella vändningar: »En människa utan uppfostran, lämnad sig själf, liknar mer en markatta än Guds beläte. Vilda folkslag, barbarer och hotten-totter, skiljas från oss endast med vetenskaper; liksom en taggig sur-apel skiljes från en smaklig renett endast genom kultur. Ja, genom vetenskapen lyser det minsta fursten-döme i Tyskland härligare än det stora kejsardömet Mogol med alla sina skatter. Utan vetenskapen skulle vår ekonomi drifvas af förslagsma-kare. Ja, skogssnufvor skulle gömma sig i alla buskar, gastar spöka i alla mörka vrår, tomtegubbar, vät-tar, näckar och andra Lucifers an-hang lefva med oss som gråkattor samt vidskepelse, häxeri, signeri svärma omkring oss som mygg. Vetenskaper äro alltså det ljus, som upplyser folk, som i mörkret vandra, och låter dem se med klara ögon och höra med öppna öron. Om vetenskaperna skola drifvas till sin höjd, med tillbörlig styrka, är nödigt, att vetenskaperna få skygd af den ädla friheten, att lärarne äro så försörjda, att de ej behöfva dela sin tid till utkomster, att de arbeta med täflan och ej

med tvång, ty tvungen amma sköter styfbarn, att de göra vetenskapen så behaglig för sina lärjungar, som någonsin möjligt är, att dessa må, utan tvång, fatta för henne kärlek. Våra vetenskaper få lif liksom af solen, då konungen täckes välja de yppersta i vetenskapen till lärare, och icke en orätor till ekonom, en ekonom till poet, en historicus till medicus eller en naturkunnig till orator, som händelsen i dag gjort. Men vetenskaper hafva alltid legat under, då öfverheten ej självKARL VON LINNÉ. KOPPARSTICK AF FREDRIK AKREL EFTER OLJEMÅLNING AF PER KRAFFT D. Ä. (1774). Origi?ialet i Vetenskapsakademien i Stockholm.

smakat dess sötma, ty då hafva kläderna satt pris på karlen och ej karlen på kläderna; då har ofta en krusad och mjölad skalle vägt mer än en uppstädad hjärna, då hafva de lärde blifvit hållne för grälar och vetenskapen för griller, då hafver Parnassen blifvit uppfylld med idioter, som an-vändt tid, nåd och tjänst på konstgrepp, och stenen ramlat i grönan dal.»

Till hans akademiska göromål hörde äfven hans inspektorat öf-ver den småländska nationen.

Hans varma kärlek till hembygden förråder sig i den trogna vård, som han under 34 är ägnade sina smäländingar vid universitetet. Hans faderliga ställning till dem kan man lätt utläsa ur den hjärtevarma parentation, som han höll inför dem år 1765 öfver en gammal anspråkslös landsman, akademibokhällaren Andreas Ne-ander. Han afslutar sitt åminnelsetal med ungefär följande ord:

»Vare han för eder ett beständigt mönster i gud fruktighet, ordentlighet, aktsamhet, arbetsamhet, beskedlighet, tjänstaktighet, och det som står n:o 1 på moraliska rangordningen, att vara ärlig karl. Lären af honoin, då I en gång kanske kommen till små och knappa tjänster, att med ordentlighet och reglerad lef-nad underhålla eder med heder — — Mina herrar landsmän, när jag slår ut för eder hans lyckohorn, är det helt tomt. Här äro hvarken titlar, sköldar, stjärnor, gods, familjer eller annat lysande prål. Men när jag utslår på hans graf dygdens horn, ser I, hur de lysande blommor nedfalla, som aldrig förändra sin glans och aldrig förvissna, nämligen gudsfruktan, flit, ordentlighet, dygdig-

het, tjänstaktighet och den kejsarkronan ärlighet. Gån och plocken eder dylika blomster.»

I närmaste sammanhang med hans akademiska undervisning står äfven hans författarskap, dels de redan nämnda rek-torstalen, dels tal vid promotioner och så den mängd af disputation er, som under hans presidium försvarades och af honom helt eller delvis författats. En mängd af dessa jämte andra hans smärre skrifter äro af honom äfven utgifna under den för hans syn på tingen betecknande titeln Amoenitates Academicae, d. v. s.HAMMARBY.

akademiska förnöjelser. Men dessutom ut-gaf han nästan årligen stora vetenskapliga verk, hvilka, skrifver han, voro nödvändiga icke allenast för den lärda världen utan äfven för hans disciplar. Det var dels nya upplagor af de korta utkast, som gjorde hans namn berömdt i Holland, dels nya arbeten, hvilkas planläggning hör till de på nya idéer så rika ungdomsåren i Uppsala under början af 1730-talet. Med hvilken utomordentlig flit han samlade nya erfarenheter och införde dessa i de nya upplagorna, kan man bäst se, om man följer upplaga för upplaga af hans mest berömda verk, Systema naturae. Den första upplagan utgafs i Holland 1735 och var I21/* sidor i folio. Den I2:te upplagan, den sista upplaga han själf redigerade, utgafs åren 1766 — 68, i 4 stora oktavband på 2.500 sidor. Och dock har han alltjämt användt samma korta, aforistiska stil.

Bland hans mest betydande nya verk-böra nämnas Flora suecica (1745) och Fauna suecica (1746), hvilka innehöllo den första systematiska skildringen af Sveriges växt- och djurvärld. Linnés Flora suecica aflöste nu Palmbergs Serta florea suecana, af hvilken en ny upplaga utkom så sent som år 1733. En jämförelse mellan dessa båda visar bjärt det jättesteg, som den svenska örtkunskapen tagit sedan Palmbergs studietid vid midten af 1600-talet, detta i främsta rummet genom Linnés flit och snille.

Af hans andra banbrytande skrifter bör åtminstone nämnas Species plantarum, hvilket han själf ansåg som sitt yppersta verk. Genom detta införde han den binära nomenklaturen, d. v. s. växternas nämnande med två namn: släkt och artnamnet, hvarigenom den ofta långrandiga beskrifvande benämningen pa växterna blef öfverflödig. Detta Linnés»infall* förde med sig en utomordentlig lättnad i »minnesverket».

Vid sidan och samtidigt med detta omfattande lärda författarskap på latin, som, trots det nästan tabellariskt korta

skrifsättet, äfven till omfånget är högst ansenligt — han skref i ett bref till sina syskon år 1763: »Jag har skrifvit mer

än någon nu lefvande; 72 egna böcker stå nu på min pulpet» —, författade han en hel mängd smärre uppsatser för Veten-skapssocieteten i Uppsala, hvars sekreterare han var i många år, och för Vetenskapsakademien i Stockholm, till hvars allra mest intresserade och flitiga ledamöter han hörde. Han sammanskref

ock för 1740-talets almanackor 10 lättfattliga uppsatser, som med dem fingo en vidsträckt spridning. Bland dessa märkes Tankar om brännvinet, som omtryckts och spridts i många tusende exemplar ända fram till våra dagar. Linnés åsikt är, »att brännvinet är högst skadligt i diet, i seder, i gudstjänst och i hela det allmänna». »Äfven häri», säger Per YVieselgren, »divinerade Linné det vår tids vetenskap upptäckt på den strängaste forskningens väg.*

Till allt detta kommer slutligen att omtala en skriftställarverksamhet, som icke är hans minst intressanta. Han har under sin rastlösa lefnad skrifvit många

KARL VON LINNÉ. OLJEMÅLNING AF ALEXANDER ROSLIN (1774). I Vetenskapsakademien i Stockholm.FÖRMAKET Å HAMMARBY. DÖRREN ÖPPEN TILL SÄNGKAMMAREN.

tusen bref, som både till innehåll och stil äro högst märkliga. Med de flesta af tidens utmärktaste naturforskare korresponderade han, och man har sagt, att hans bref-växling afspeglar naturvetenskapernas utveckling under nära fyra årtionden. Det var genom denna omfattande korrespondens som han ända fram till sina sista år kunde omedelbart följa med naturvetenskapens hastiga utveckling under denna tid äfven i utlandet. Af dessa bref af och till Linné äro stora samlingar utgifna eller under utgifning. Emellertid har mycket af dessa dyrbara dokument gått förloradt. Så illa har det dock ej gått, som Linné förespådde, då han var ifrig att få ge ut sin älskade lärjunge Löflings bref: »Eljest dö dessa Löflings bref med mig, emedan jag är säker, att min stora korrespondens, uti hvilken snart sagdt från hela världen allt, hvad som omrörts uti naturkunnigheten under min förnämsta tid, afhandlas, en gång af sin egen tyngd och volym förgår och till krydd-

bodarnas tjänst avancerar.» Det är öf-verflödigt att tillägga, att hvad som af bref från eller till Linné ännu finns för-varadt eller af flitig forskning uppspåras med den pietetsfullaste omvårdnad nu bevaras.

Men icke blott för naturvetenskapen innehålla hans bref saker af stort intresse. Många af dem ge med en dagboks omedelbarhet underrättelser om hans lifs händelser, om hans sympatier och antipatier. Visserligen ha många af hans skrifter, i synnerhet de svenska, i uttrycken något af improvisatorns plötsliga in-gifvelser, men naturligtvis präglas dessa i hast nedskrifna meddelanden i ännu högre grad däraf. Det är med en slösande hand som han i sina bref strör omkring sig originella ordasätt, bilder och idéer, häri knappast öfverträffad förr än af den oförliknelige Esaias Tegnér. Som ett litet prof på Linnés brefstil kan citeras några rader ur ett gratulations-bref till fröken Raab, som förlofvat sig medMUSEET Å HAMMARBY.

Linnés högt värderade vän, den bekante statistikern P. Wargentin: »I det äkta

ståndet måste den ena maken kännas vid den andras öden såsom de voro hans egna: nöje och oro, glädje och sorg, hälsa och sjukdom, lif och död fördubblas då; intill dess tertium kommer, som fördubblar allt detta, då kärleken begynner pipa i vaggan, rasa på golfvet och taga sitt säte vid bordet. Ingen alltså är helt lycklig eller olycklig, förrän han blifvit gift. Intet skämt är därför allvarsammare än kärleken. Gud, som honom stiktat, välsigne honom med sälla öden;

af hvilka alla värda vänner böra taga innerlig del.»

Af Linnés hand finnas flera vid olika tider gjorda självbiografiska anteckningar. De viktigaste af dessa trycktes redan år 1823 och har sedan dess flitigt anlitats af alla hans biografer. En annan samling af anteckningar, om Nemesis divina och Guds hämdedomar, ha endast tryckts i urval. Det är en samling af citater, berättelser, anekdoter, reflexioner, som söka bevisa, att Gud här på jorden straffar alla människor, som begått skändliga brott, och så att straffet just träffar den\

brottslige i hans brott. »Hvarmed någon syndar, därmed varder han plågad.» De flesta af dessa på lösa lappar ner-skrifna, föga sammanhängande anteckningar höra till hans sista lefnadsår. Det är naturligtvis intressant att lära känna, hur hans själ, som var hemmastadd på helt andra områden, då han söker bevis för sammanhang och rättvisa inom människovärlden blir lika lättrogen och okritisk, som han är försiktig och kritisk då det gäller hans egentliga forskningsfält. Dessa samlingar, som han ville skulle hållas strängt hemliga, voro en orolig faders allvarsamma lärdomar och varningar med upplysande exempel för den ende sonen. Det är många utvikningar på Linnés stän-

digt upprepade vishetstema : Innocue vivito, numen adest. I Oscar Lever-tins mästerliga men tyvärr ofullbordade bok om Linné är det utförligaste kapitlet ägnadt åt en undersökning om utvecklingen och innebörden af människosläktets gamla tro på Nemesis divina. I Linnés uppfattning återspeglas ' denna under oräknade generationer härskande åskådning. Det är hans »ålderdoms-system om de mänskliga handlingarna och deras hemlighetsfulla sammanhang».

På ett af dessa anteckningsblad har han under de sista årens mörka skuggor med den lamslagnes darrande hand skrifvit: Nostalgia (hemlängtan, hemsjuka), och där bredvid : Stenbrohult.

Den io januari 1778 afled Linné, mätt på lifvet och ryktbarheten, hvilka båda han mycket älskat.

Ett så händelserikt lif och en så rastlös och banbrytande verksamhet — så vidt omfattande, trots sin bestämda begränsning, som var dess styrka — ha här endast till sina konturer kunnat tecknas. Men häraf torde dock framgå de förnämsta orsakerna till den beundran, som hans samtid skänkte honom och förvisso äfven alla de, hvilka sedermera umgåtts med honom i hans skrifter. Och i denna beundran har alltid legat mycket af sympatiens värme. Ty Linné är en ungdomlig solsjäl, som både lyser och värmer. Så härskar med något af en elementär tjusningskraft denne naturens hänförde siare och tolk, denne svenske man, som var så ärlig och så utan alla höga later och fraser.INNEHÅLL

Planscher: Linnceus i lappländsk dräkt. Mezzotintgravyr af H. Kingsbury efter oljemålning af M. Hoffman.

Linnés byst bekransas af allegoriska gestalter. Gravyr i punktmanér af Ridley efter oljemålning af Russel och Opic.

Barndomshemmet.

Bilder-. Karl von Linné. Oljemålning af Lorenz Pasch d. y. (kopia efter A. Roslin.) Gravyr i punktmanér af S. G. och J. G. Fa-cius. — Kyrkoherden Nils Linnaeus. Samtida oljemålning. — Kristina Brodersonia, Linnés moder. Samtida oljemålning. — Råshults komministerboställe. Litografi efter teckning af A. E. Wetterling. — Växjö, Kopparstick i Dahlbergs Suecia.

flenom Lund till Uppsala.

Bilder: Lund. Kopparstick af J. Fr. Martin, efter målning af Elias Martin. — Kilian Stobams. Samtida oljemålning. — Storgatan i Lund. Akvarell af G. Sommar. — OlofRud-beck d. y. Oljemålning af J. Streng. — Lars Roberg. Samtida oljemålning. — Uppsala. Kopparstick af Fredrik Akrel. — Titelplansch till Linnés Flora lapponica. Komponerad af M. Hoffman. — Falun. Kopparstick i Dahlbergs Suecia. — Pendyl som tillhört Linné.

Triumferna i utlandet.

Bilder: Titelplansch till Linnés Hortus

Cliflfortianus. Kopparstick af J. IVandelaar. — Herman Boerhaave. Kopparstick af J. IVandelaar. Karl von Linné. Porträtt efter Roslin.

Allegorisk infattning af Bartolozzi. Färggravyr af H. Meyer.

1 Stockholm.

Bilder: Stockholm. Kopparstick af År re.

— Sara Elisabeth Moraea, Linnés hustru. Samtida pastellmålning. — Karl Linnaeus. Oljemålning af J. H. Scheffel. — Sveden. — Spegel i silfverram som tillhört Linné.

Den långa arbetsdagen i Uppsala.

Bilder: Karl von Linné. Medaljong i

Wedgwoodporslin efter vaxpoussering af C. Fr. Inlander. — Linnés bostad i Uppsala. — Carohis Linnaeus. Kopparstick af Augustin Ehrens7>ärd. — Botaniska trädgården i Uppsala. Kopparstick efter teckning af J. G. Hallman. Karl Linnams. Teckning af J. E. Rehn.

— Botaniska trädgården i Uppsala. Kopparstick af Fredrik Akrel. — Karl Linnaeus. Oljemålning af J. H. Scheffel. — Linnés skrifpul-pet och skrifstol. — Karl von Linné. Kopparstick af Fredrik Akrel, efter oljemålning af Per Krafft d. ä. — Hammarby. — Karl von Linné. Oljemålning af Alexander Roslin. — Förmaket å Hammarby. — Museet å Hammarby. — Linnés grafvård i Uppsala dom--> kyrka.Pris 1 krona.